

Skolforskningspodden avsnitt 29: Individanpassat stöd för nyanlända elever

INFORÖST 1: Välkommen till Skolforskningspodden! Dagens avsnitt handlar om olika faktorer som påverkar möjligheterna för nyanlända att lyckas i skolan. Vi diskuterar betydelsen av individanpassad undervisning, och vad som kan vara bra att tänka på när man gör kartläggningar och hur de kan användas. Vi pratade även om förberedelseklass eller direktplacering, och om man kan säga att det ena är bättre än det andra. Vi tittade också på ekologisk systemteori och om ensamkommande barns resiliens. Dagens gäster är Anna Kaya, som är förstelärare i svenska som andraspråk i Sollentuna kommun och samverkanstrateg vid Nationellt centrum för andraspråk, och Nihad Bunar som är professor vid Specialpedagogiska institutionen på Stockholms universitet. Programledare är Anna Hedman.

INFORÖST 2: Praktisknära skolforskning, vad är det?

INFORÖST 3: Vad finns det för forskning inom just ditt ämne?

INFORÖST 4: Undervisning på vetenskaplig grund, hur gör vi?

ANNA HEDMAN [00:01:10]: Hej och välkomna till Skolforskningspodden! Där vi i dag ska prata om *Nyanlända i utbildning – faktorer som påverkar ensamkommande flyktingbarns möjligheter att lyckas i skolan*. En rapport i serien Sammanfattar och kommenterar, där vi på Skolforskningsinstitutet letar upp redan publicerade översikter om ämnen som vi har sett i behovsinventeringen att det verkar relevant för verksamma i svensk skola och förskola. Mina gäster idag är Anna Kaya och Nihad Bunar, som var våra externa medarbetare i projektet. Anna och Nihad, om ni har lust att presentera er först?

ANNA KAYA [00:01:54]: Ja. Anna Kaya heter jag och jag är i grunden lärare, och då är jag grundskolelärare i svenska, svenska som andraspråk och SO, Sofielundsskolan i Sollentuna. Jag arbetar också på Nationellt centrum för svenska som andraspråk vid Stockholms universitet, där jag är samverkanstrateg. Så jag har två jobb kan man säga. Jag har lång erfarenhet av att undervisa nyanlända elever. Jag tror att det närmar sig 20 år nu.

NIHAD [00:02:23]: Nihad Bunar och jag är professor vid Specialpedagogiska institutionen på Stockholms universitet. Jag har under ganska många år forskat om migration och utbildning, och de senaste 10

åren ungefär har jag fördjupat mig i frågan om utbildning för nyanlända elever, både i Sverige och några andra länder. Jag har också varit statlig utredare och skrivit ett betänkande om modersmålsundervisning och studiehandleddning. Sen inledde jag också min karriär en gång i tiden som modersmåls lärare och studiehandleddare, och jobbade med nyanlända flyktingbarn från Bosnien på 90-talet. Så det finns en del praktiska erfarenheter kring de här frågorna där också.

ANNA HEDMAN [00:03:02]: Och så kan vi lägga till att du även är ledamot i vårt vetenskapliga råd. Då så, den här rapporten och då översikten som den bygger på. Det de har tittat på är då ensamkommande barn på flykt, vad det är för olika faktorer som påverkar deras möjligheter att lyckas i skolan. Då så kallade resiliensfaktorer men också vilka risker som finns och på vilka olika nivåer. Man kan säga att i skolan då att det är viktigt att utgå från någon typ av helhetsperspektiv, vad det finns för olika förutsättningar för barnen, för eleverna att ta till sig utbildningen helt enkelt. Det är klart att skolan är inte ensamt ansvarig och skolan kan inte påverka alla faktorer, men det är ändå så att det är viktigt att lärare och andra verksamma i skolan är medvetna om att det finns olika aspekter som spelar roll för barnens möjligheter, och vilka de aspekterna kan vara. Men jag tänkte fråga dig Anna, vad tyckte du var mest intressant i den här rapporten? Du som jobbar med det här. Var det någonting nytt eller vad var det som du fastnade för?

ANNA KAYA [00:04:16]: Det första som jag fastnade för, det var ju att vi har kommit ganska långt i svensk skola, och det kändes ändå skönt med tanke på att vi har det rätt tufft i att möta ensamkommande nyanlända barn och ungdomar i skolan. Det är inte enkelt, men vi har kommit rätt långt ändå de här sista 10 åren med tanke på olika skollagsändringar och olika stödmaterial och sådant som har kommit till i den svenska skolan. Till exempel så var det ju slående det här med att vi har ju obligatorisk kartläggning av nyanlända elevers tidigare kunskap, deras språk och erfarenheter. Som vi måste göra på alla elever, och det är ju någonting som verkligen framkom att det var oerhört viktigt för att man ska kunna sätta in rätt resurser, och låta de här barnen och ungdomarna då få en utbildning som är anpassad till deras förutsättningar och behov.

ANNA HEDMAN [00:05:06]: Ja, ett framträdande resultat i den här rapporten är just att det är viktigt att det är individuella förutsättningar som styr, så att eleverna hamnar på rätt nivå i utbildningssystemet. Men hur är det, funkar kartläggningen?

ANNA KAYA [00:05:23]: Jag kan ju fortsätta lite, för att ... Ja, kartläggningar görs. Används resultatet? Nej, inte alltid. Och här ser det otroligt olika ut. Vi har ett skolsystem där vi har enorma variationer mellan olika

skolor och olika skolhuvudmän, och likvärdigt är det inte. Däremot så tycker jag ändå att de här kartläggningarna har bidragit till att man synliggör frågorna, och att man liksom inte bara slentrianmässigt placerar en elev i en årskurs eller i en förberedelseklass eller så. Utan att man har på något sätt ändå försökt analysera saker och försökt fatta ett beslut utifrån individens behov. Sen görs det inte alltid, och det handlar ju väldigt mycket om resurser i skolan självklart. Det är svårt att få till en så pass flexibel organisation på skolnivå som behövs för att kunna möta alla olika elevers behov, men i synnerhet de här ensamkommande barnen och ungdomarna. Om man tänker tillbaka några år när vi hade väldigt många ensamkommande som kom från Syrien eller kom från Afghanistan, då var det också väldigt många som hade avbruten skolbakgrund till exempel som behövde grundläggande läs- och skrivinläring, och man behövde ämnesundervisning som var väldigt anpassad. Att då komma till en skola och kanske knappt ens få studiehandledning på modersmålet, som ju är en av de absolut viktigaste resurserna man behöver sätta in, då är det klart att den eleven har svårare att nå målen och komma in på gymnasiet än en elev som får en anpassad undervisning på sätt att man kanske får delvis undervisning i förberedelseklass av ämneslärare, man har stor andel studiehandledning på modersmålet och en medveten inkludering i den svenska skolan och i samhället. Så det är klart det är jättestora skillnader. Men ja, små steg. Så tycker jag ändå att jämförelsevis så verkar det ändå som att Sverige ändå har adresserat de här frågorna på ett systematiskt sätt, även om vi inte har lyckats komma hela vägen såklart.

NIHAD [00:07:21]: Ja, 2017–18 var det ju väldigt mycket uppståndelse ute i Europa efter den relativt stora flyktinginvandringen 2015–16. Och jag var inbjuden att få vara med i olika sammanhang, skulle berätta om hur vi i Sverige hade gjort och vad är det för lagstiftning vi ha. Vi började segla upp lite som de som har kommit längst i utvecklingen, och precis som Anna säger: Jo, vi har ju väldigt bra dokument, lagstiftning, riktlinjer och så vidare att utgå ifrån. Det som jag då märkte var att kartläggningen hade väckt störst intresse i omvärlden när det gäller hur vi i Sverige jobbade med nyanlända. Studiehandledning på modersmål i all ära, men vi vet ju att det här med att använda sig av modersmålet på ett strukturerat sätt i vissa europeiska/många europeiska länder är ett politiskt väldigt känsligt ämne. Jag var själv i Belgien och försökte prata om hur viktigt det är med studiehandledning. De säger att det är politiskt omöjligt. Vi förstår de pedagogiska vinsterna, men rent politiskt att säga: "Nu ska vi ha någonting på arabiska och inte på nederländska", det var ju omöjligt. Men någonstans kunde alla samlas kring att det här med kartläggning verkar var väldigt, väldigt intressant. Så stora förväntningar på det här. Sen tittade jag

på: Vad är det för forskning vi har om kartläggning? Och även genom kontakter med lärarna och rektorerna där. Jag märkte att allt fler började ställa frågan: Om kartläggning i sig leder till bättre prestationer, bättre progression, kunskapsutveckling och liknande, och det menar jag är helt orealistiskt att förvänta sig att den här stödåtgärden i sig ska kunna leda till fantastiskt bra utfall efter fyra, fem år. Kartläggning är ett rejält underlag där man plockar fram både vad eleven behöver, saknar, men också vad eleven kan. Någonstans där är förväntningen att lärarna ska också ha lite högre förväntningar på de här eleverna, när man på ett systematiskt sätt börjar plocka fram: Hur många språk talar du? Har du gått i skolan? Nej. Men har du gått i koranskola? Ja, fem år. Det vill säga, man har varit exponerad i någon form av lärande i formella sammanhang och liknande. Så det är det här man också försöker komma åt genom kartläggningen.

ANNA HEDMAN [00:09:47]: I den här rapporten så framkom det väl att på individnivå, där var liksom den helt avgörande resiliensfaktorn ju om eleverna hade en tidigare skolgång överhuvudtaget. Men däremot att en rejäl risk var avbruten skolgång, kanske gått i skola väldigt sporadiskt även innan, att det var liksom en av de tyngsta riskfaktorerna. Jag tänkte fråga dig Nihad, du har ju skrivit en rapport bland annat för Vetenskapsrådet och har tittat närmre på det här med kartläggning. Vad är viktigt att tänka på när man gör de här kartläggningarna?

NIHAD [00:10:25]: Det är viktigt att eleven står i centrum för kartläggningen. Det låter ju självklart, men så är det kanske inte alltid, att kartläggarna inte ska överbelasta samtalet med att ställa en massa frågor. Man ska ge möjligheter till eleven och vårdnadshavare att utveckla sina svar till exempel. Man ska tona ner risken att eleverna känner sig testade och bedömda. Jo, det är klart det finns ju vissa inslag av bedömningen. Men det handlar ju om att avdramatisera det hela mötet. Det är ju oerhört viktigt med kunniga och professionella tolkar här. Det ska ju också finnas goda rutiner för överlämning av det här materialet från centrala mottagningsenheten, och det är det man gör till skolan. Men också rutiner för hur man gör det här materialet känt bland lärarna. Där kommer vi tillbaka till frågan om samverkan och om de här eleverna är elever för SVA-lärare eller elever för hela skolans angelägenhet.

ANNA KAYA [00:11:20]: Jag tror att det är oerhört viktigt att nyanlända elever och i synnerhet ensamkommande ungdomar, att det blir hela skolans ansvar. Skolledningen är ju oerhört viktig för att se till att alla andra funktioner på skolan faktiskt är delaktiga redan vid ett mottagningssamtal, när man tar emot den här nyanlända eleven första gången. Där man kanske då har med sig ... är det ensamkommande så finns det troligtvis en god man. Det kan vara

ett familjehem eller någon representant från boendet. I det mötet så behöver man också se till att man har kanske skolsköterskan. Man kanske har en skolkurator. Man kanske har en skolpsykolog. Inte för att de behöver göra någonting under mötet, men de behöver också komma dit och säga hej och presentera sig och tala om att de här funktionerna finns på skolan. Plus att de har sett eleven och kan då hälsa på den här eleven. Man möts i korridoren eller i matsalen. De här små detaljerna är oerhört viktiga faktiskt. Så elevhälsan är jätteviktig, och på vissa skolor så är ju studie- och yrkesvägledare också en del av elevhälsoteamet. När det gäller nyanlända elever så är studie- och yrkesvägledaren oerhört viktig. Det ska ju upprättas individuella studieplaner för nyanlända elever som kommer i högstadiet. Är det då elever som kanske har en kort eller avbruten skolbakgrund så behöver man göra en riktigt långsiktig plan för vad den här eleven har för mål, vilken typ av yrke vill eleven arbeta med i framtiden. Så att man faktiskt ser till att eleven får undervisning i de ämnen som eleven behöver för att komma in på det nationella program som leder till vart nu eleven vill. Men jag skulle nog säga att den viktigaste faktorn är att skolledningen tar ett ansvar för de här frågorna och visar vägen över hur viktiga de här eleverna är på skolan. För att gör inte skolledningen det, då kommer heller inte andra funktioner på skolan tycka att det är så viktigt. Så jag skulle lyfta rektorns viktiga roll i arbetet med mottagandet av nyanlända elever i arbetet med nyanlända elever i stort.

NIHAD [00:13:19]: Jag skulle bara understryka det som Anna säger. När det gäller ensamkommande så är det ju skilda omständigheter och förutsättningar jämfört med nyanlända som kommer med sina familjer. För i stället för vårdnadshavarna så har ett ganska stort institutionellt nätverk trätt in i de här ungdomarnas liv, och det är ju viktigt att det finns samverkan dem emellan. För att jag publicerade en artikel med en av mina doktorander för några år sen som bygger på intervjuer med ensamkommande barn, pojkar från Afghanistan. Det visade sig att de uppvisade mycket resiliens, därför att de var ju hårt ansatta av boendepersonal till exempel, eller att gode man inte fungerade ordentligt. Så de blev ju jättestressade, för de kände att det här skulle påverka deras möjligheter att få permanent uppehållstillstånd. De hade fått en god man som inte gjorde någonting, och det här påverkade deras livssituation och påverkade mående. Givetvis detta i slutändan påverkade hur de gjorde ifrån sig i skolan. De är ju väldigt motiverade. Det framträdde i alla studier, men det finns ju så mycket runt omkring som dessa barn inte har någon makt över, som påverkar hur det går för dem i skolan också. Vi vet att många ensamkommande under flera år har också väntat på att deras migrationsstatus ska lösas, och jag tror det framkommer i den här rapporten att migrationsstatus är både risk- och resiliensfaktor här

att man vet: Nu har jag fått uppehållstillstånd, nu ska jag bo här, nu satsar jag på min framtid. Att leva i det här limbot är det sämsta som kan drabba dessa barn.

INFORÖST 5 [00:15:00]: Du lyssnar på Skolforskningspodden – där undervisning och forskning möts.

ANNA HEDMAN [00:15:06]: Vi har inte pratat så mycket än om teorierna bakom den här översikten som vår rapport bygger på. De här forskarna hade två teoretiska utgångspunkter som var centrala för arbetet. Den första kallas för ekologisk systemteori och har tagits fram av en forskare som heter Bronfenbrenner. Det handlar om olika faktorer som påverkar barnets utveckling, och man börjar med individen, vad som händer då i huvudet på individen, på barnet. Men Bronfenbrenner tryckte då på att måste också ta hänsyn till hur de omkringliggande aktörerna och olika faktorer påverkar barnen. Det var alltså utvecklingspsykologiska teorier. Då närmast barnet kommer mikro- och mesosystemen, och där liksom med dagliga interaktioner, vänner, skola, familj. Sen kommer ett exosystem, och det är då samhällsliga institutioner som har en direkt påverkan på barnet, även om det inte liksom tillhör då dess dagliga kontakter. Sen kommer makrosystemet. Där har vi då mer övergripande samhällsstrukturer som värderingar, ideologier och lagar. Och som du sa tidigare Nihad så är ju motgångar i asylprocessen en riskfaktor, och det är också något som man då så att säga kan placeras i det här makrosystemet. Anna.

ANNA KAYA [00:16:38]: Nåt som jag tycker var intressant var ju just den här lilla mallen där man kunde se här olika nivåerna lärare, skolledare också för den del behöver ibland sådana här vetenskapliga modeller för att hänga upp kunskaper och erfarenheter på. Så det tror jag faktiskt skulle kunna vara ett bra sätt. Man sätter individen i mitten, men alla de här andra faktorerna som faktiskt påverkar, inte bara resultat utan även hur det här barnet eller hur ungdomen faktiskt mår och har det i livet. Jag tror att det hjälper oss att lyfta blicken och se till att det kanske fördelar resurser på ett annat sätt som bättre gynnar den här elevgruppen, som ju faktiskt har väldigt stora utmaningar i vårt utbildningssystem.

ANNA HEDMAN [00:17:21]: Om den här ekologiska systemteorin finns ju att läsa om i rapporten. Sen är då nästa teoretiska utgångspunkt resiliens, vilket handlar om individens förmåga att hantera kriser och motgångar utan att brytas ner. Det här är då såklart mycket individuella skillnader. Men jag tänkte fråga dig Nihad, för du har ju skrivit om det här med resiliens och nyanlända, om du har lust att berätta lite mer?

NIHAD [00:17:53]: Precis som du nämnde. Om det finns faktorer i samspelet med

omgivningen som genererar olika risker för individen, så finns det ju också faktorer som agerar på ett sätt som motverkar riskerna och även tillhandahåller möjligheter. Resiliens är ju också ursprungligen ett utvecklingspsykologiskt begrepp, och det handlade mycket om: Vad är det som gör att en individ på ett bättre sätt kan svara mot utmaningar? Precis som alla andra vetenskapliga begrepp och teorier så hade också teorier om resiliens genomgått olika typer av transformationer, och då har det skett någon form vad man kallar för liksom socialvändning här. Inte minst mot bakgrund av ekologiska systemteorier där man säger: Jo, men det handlar inte bara om att en individ ska vara stark mentalt och stå pall för alla utmaningar. Utan det handlar ju också om i vilken utsträckning individen stöts av omgivningen så att individen kan stå emot de utmaningarna. Så det var resiliens när vi pratar om resiliens idag i mångt och mycket, inte minst i sammanhanget av ensamkommande barn och ungdomar. Vad är det för relationer som finns? Vad är det för stöd som finns som skapar möjligheter för individen att överkomma objektiva svårigheter i det nya samhället? Om vi pratar om ensamkommande. Men det finns ju fortfarande kvar givetvis den här psykologiska tyngdpunkten på de här teorierna. Till exempel har man diskuterat i samband med ensamkommande, är det barn som har varit med om olika traumatiska upplevelser, ensamkommande som har själva tagit sig igenom hela Europa för att komma upp till Sverige, är det så att de blir helt enkelt starkare, mer resilienta på grund av sina livserfarenheter, att man har lärt sig hur man ska hantera svårigheter och utmaningar även när det kommer till Sverige.

ANNA HEDMAN [00:19:43]: Om vi ska fortsätta lite med det här med förberedelseklass jämfört med direktplacering. Nihad, jag tror att i den här rapporten du skrev för Vetenskapsrådet så står det att det var den absolut vanligaste frågan du fick: Vilket fungerar bäst?

NIHAD [00:20:00]: Precis, det är den vanligaste frågan, och det speglar också det dilemma som många lärare, rektorer och även lokala skolpolitiker ställs inför. Där man falskeligen presenteras inför två tydliga modeller, antingen eller. Jag menar att de här modellerna ska inte vara ett hinder, utan det är ju olika organisatoriska möjligheter som lagstiftaren har tagit fram. Och skolan ska välja i vilken av modellerna eleven ska placeras, utifrån elevens individuella förutsättningar och behov. Så det är det som ska vara styrande. När man utgår ifrån elevens individuella förutsättningar och behov, då kommer frågan om modellerna att förlora det här sprängstoffet som det har varit: Oj, ska det vara den ena eller den andra? För då har vi liksom argument för varför eleven behöver ett år delvis placering i en förberedelseklass, eller någon annan efter en vecka kan gå in en ordinarie klass. För det handlar just om elevens behov,

och vi identifierar och kartlägger de behoven genom kartläggningen och genom efterföljande processer inne i skolan där lärarna lär känna elever. Jag har försökt mig på systematiska jämförelser mellan de här två modellerna för att svara på frågan: Vilken av modellerna fungerar bättre? Och det går inte svara på den frågan, därför att det man säger är inkludering eller förberedelseklass i en skola är något helt annat i en annan skola. Det handlar inte om modeller utan det handlar om vad vi fyller modellerna med. Vad är det för stödåtgärder vi implementerar? Hur fungerar de i praktiken egentligen? Plus att det handlar ju om skolans miljö överhuvudtaget, det som Bronfenbrenner pratar om: mikro-, meso- och andra omständigheter som finns runt omkring. Men vi vet av annan forskning att inkludering är att eftersträva. Så även om skolorna bestämmer sig att en elev ska gå i en förberedelseklass, då ska målet vara att eleven så fort som möjligt ska in i ordinarie skolstrukturer. Det är ju där de hör hemma, och de ska inte sitta på någon central mottagningsenhet i flera veckor. De ska inte sitta i egna skolor. Jag vet att det ibland krävs separata undervisningsformer, men målet ska vara att eleverna så snabbt som möjligt ska in i ordinarie skolstrukturer. Det är ett effektivt och likvärdigt utbildningssystem.

ANNA KAYA [00:22:19]: De frågorna som du beskrev där Nihad som du har fått under många år om: Vilken modell ska vi ha? Det står skollagen att det är rektor som avgör om eleverna ska få delvis undervisning i förberedelseklass. Ställer man den där frågan till rektorer så är ju de så här: "Va? Nej, jag har inga ekonomiska resurser att inrätta en förberedelseklass. Det kostar hur mycket som helst. Skolpengen räcker inte till det." Men vi vet till exempel att nyanlända elever faktiskt behöver undervisning i nybörjarsvenska. Den kan man inte få i en ordinarie klass. Vi vet väl att eleverna behöver många gånger, inte alla, men en del grunder i vissa skolämnen som inte har erbjudits i ett skolsystem i annat land. Det kan vi inte heller erbjuda inom ramen för ordinarie undervisning i svenska grundskolan. Och så studiehandledning på modersmålet. Vi vet att eleverna behöver den stödåtgärden för att dels kunna sätta svenska begrepp på redan inhämtad kunskap, men också så snabbt som möjligt kunna lära ny kunskap. Till exempel på min skola, bara som att ta ett väldigt anekdotiskt exempel, i förberedelseklassen så erbjuds också undervisning i skolans alla ämnen av ämneslärare. Det skapar ju möjligheter för lärarna i förberedelseklassen att göra individuella scheman, utifrån vad kartläggningen visar. Så att om eleverna faktiskt kan engelska. Men det är klart att de ska ha engelska med sin klass. Har de läst franska, jo men det är klart att de ska ha franska. Är det någon som tycker idrott är jätteroligt, då har de idrott i FBK och idrott i den ordinarie klassen till exempel. Man kan göra sådana här flexibla lösningar så att eleverna får undervisning i sin ordinarie klass, redan från första veckan i svensk

skola. Sen har man en successiv utslussning. Men då krävs det ju att man har en skolhuvudman som väljer att satsa pengar så att rektor faktiskt kan inrätta förberedelseklass, och erbjuda den här flexibiliteten. För det kostar massor att schemalägga ämneslärare i förberedelseklass på det sättet. Men som vi ser det så har det lett till en bättre inkludering i stort för våra nyanlända elever.

NIHAD [00:24:21]: Men det är jättebra det du beskriver Anna om din skola, och det är så det är tänkt att fungera. Alltså målet är ju att eleven snabbt ska föras över till ordinarie klasser.

ANNA HEDMAN [00:24:32]: Hörrni, tiden går fort när man har roligt och pratar om intressanta saker. Så vi måste faktiskt sätta stopp för idag. Anna, Nihad, stort tack! Hej hej!

Kvinnlig röst 2 [00:24:45]: Du har lyssnat på Skolforskningspodden – en podd där undervisning och forskning möts. Vi finns också på webben: skolforskningsportalen.se